

ATLAS LINGUARUM EUROPAE (ALE) — EURÓPAI NYELVATLASZ

PENAVIN OLGA

Napjainkban egy nagyon fontos és az összehasonlító nyelvtudomány meg más számos tudomány számára felbecsülhetetlen értékű megmozdulásnak vagyunk tanúi és részesei. Arról van szó ugyanis, hogy az Európaszerte működő nyelvészeti, nyelvjáráskutató központok és egyénileg munkálkodó nyelvtudósok összefogásával tervbe vették az Európában használatos különböző nyelvcsaládokhoz tartozó, élő és beszélt nyelvek, nyelvjárások azonos kérdőívek alapján a nyelvföldrajz, a kontrasztív nyelvföldrajz módszereinek felhasználásával történő szinkron vizsgálatát és a felgyűjtött adatok nyelvatlasként való közlését, azaz térképlapokra vitelét. A kapott adatok azután kiváló alapul szolgálhatnak a többnyelvűséget érintő kutatások számára. A nyelv atlasz bizonyos általános nyelvészeti kérdésekre is feleletet ad majd, pl. ilyen és hasonló kérdésekre: vannak-e hasonló struktúrák a nem rokon nyelvekben; melyek a nyelvi univerzáliák? A nyelvi tipológia is profitál majd az adatokból. Tekintve, hogy Európában többnyire az indoeurópai nyelvcsalád tagjai élnek, fény derül majd sok indoeurópai jelenségre s történeti fejlődésükre. Valószínűleg Európa nyelvi differenciáltságának a legteljesebb képét fogjuk kapni az ALE lapjain, illetve olyan adatokkal fog szolgálni az atlasz, melyekről eddig nem is tudtunk vagy csak sejtettük, illetve csak részben ismertük. De fény derül az európai kontinensen található nyelvi kontaktusokra is. A sok nyelv összehasonlítása is újabb eredményeket fog hozni.

De nemcsak a nyelvi kapcsolatokat ismerjük meg pontosabban, hanem a kulturális kapcsolatokat is; a különbségeket, a hasonlóságokat egyaránt. Kiderül az is, milyen külső faktorok milyen szerepet játszanak a kapcsolatok kialakításában, meghaladva a nemzeti és nyelvi határokat. A substrat, superstrat, adstrat és infiltrat hatások is bizonyára világosabbá válnak.

A kontinens nyelv atlasza elkészítésének gondolata nem új. Már 1929-ben W. Pesler javasolta. A fonológusoknak megtetszett az ötlet, s 1936-

ban Roman Jakobson a Koppenhágában tartott Nemzetközi Nyelvészeti Kongresszuson kidolgozott kérdőívet mutatott be, ugyanakkor javasolta, hogy a kérdőívet juttassák el minden országnak, a befutott adatokat pedig térképlapokra vezetve jelentessék meg. R. Jakobson az 1939-es oslói kongresszuson el is vállalta a kérdőív véglegesítését. Sajnos, a II. világháború ezt is, mint sok más hasznos kezdeményezést csírájában elfojtott. A háború alatt még többször felvetődött az európai nyelvátlasz készítésének ötlete, de a körülmények nem kedveztek a megvalósításnak. 1956-ban majd 1959-ben Bukarestben R. Jakobson és E. Petrovici néhány javaslatot terjesztett elő az európai nyelvátlasz ügyében. Nagy megértésre talált az ötlet, ugyanakkor megindult a találgatás, mit tartalmazzon a nyelvátlasz, hogyan jussanak az adatokhoz, hogyan prezentálják a kapott anyagot, milyen méretű legyen a gyűjtés, milyen legyen a kutatópont-hálózat sűrűsége és ami még ezenfelül is sok fejtörést okozott, meg kellett határozni Európa határait. Ez, noha könnyűnek tűnik, mégsem olyan egyszerű. Különösen nehéz a keleti határt meghúzni. Végül is, a nyelvészek megegyezése szerint, keleten Kujbisev város és környéke lett a határ.

Egyes nyelvtudósok világméretű kutatásokról ábrándoztak, olyanról, mint amelyet W. Schmidt végzett 1926-ban. Schmidt ugyanis 14 térképlapon mutatta be a világ nyelveinek néhány fonetikai, morfológiai, sőt szintaktikai jelenségét. H. Cohen pedig 1931-ben kiadott és a kutatóknak szánt kézikönyvében, a *Questionnaire linguistique*-ben mutatta be ilyen irányú kutatásait.

Több próbálkozás után a II. Nemzetközi Nyelvjárási Kongresszuson 1965-ben Marburgban az utrecht-i Olasz Nyelvi és Irodalmi Intézet igazgatójának, Mario Alineinek javaslatára elhatározzák egy olyan nyelvátlasznak az elkészítését, amely az indoeurópai fonémák fejlődését mutatná meg. Meg is alakítják a nemzetközi bizottságot, és felhatalmazzák az előkészítő munkálatok megkezdésére. A bizottság felvette a kapcsolatot a szláv nyelvátlaszmunkálatok szervező bizottságával, mert nélkülözhetetlenek tartotta az együttműködést.

Időközben kikristályosodott az a nézet, hogy a nyelvátlasznak a nyelvészet minden ágára kiterjesztett kutatást kell reprezentálnia, tehát a fonetika, a fonológia, a nyelvtani és szókinctani morfológia, a lexika, a szemantika, a szintaxis, a frazeológia területéről kell hoznia adatokat. Mivel ilyen nagy kiterjedésű lesz a nyelvátlasz, komoly segítséget fog nyújtani a nyelvtipológiának, a civilizáció történetének és az antropológiának is. Az ALE megmutatja még majd többek között egy-egy nyelvnek a szomszédos nyelvekkel közös strukturális jegyeit is.

Az elsődleges vélemények szerint az atlasz lapjain egész Európa szerepel, de nincs kizárva, hogy bizonyos jelenségek, melyek erre vagy arra a területre jellemzők, részleges térképlapon szerepeljenek. Ilyen lehetne pl. a két nyelv, két nyelvcsalád átmeneti határzónáiban található jelenségeket bemutató részleges térkép.

Sok levélíró, sok vitázó az előkészítő üléseken sokféle véleménynek, beállítottágnak adott hangot. Abban azonban mindnyájan megegyeztek, hogy az adatokat nem a regionális köznyelvből kell gyűjteni, hanem a nyelvjárásokból. Úgy gondolták, ez a legalkalmasabb pillanat arra, hogy egy eltűnőben levő nyelvi anyagot felgyűjtsenek. Ugyanakkor fel kell használni a tudományos értékű nyelvjáráskutatás eddigi eredményeit is (nyelvjárasi atlaszok, szótárak). Megegyezik azonban, hogy Európa sok vidékén már nem élnek a nyelvjárások, ezért ott az olyan nyelvi rendszert kell vizsgálni, amelyik különbözik az irodalmi nyelvtől és amelyet csak otthon beszélnek. Az atlasz langue-jelenségeket tükröz, noha a nyelv-atlasznak szociolingvisztikai implikációja is van, a szociolingvisztikai kutatások pedig a beszédaktuson alapulnak, azzal foglalkoznak, amit felhasználnak, ami a gyakorlatba kerül, amivel a gyakorlatban élnek. A jól összegyűjtött adatok segítenek majd, hogy jobban megértsük a különféle nyelvi szisztémák alkalmazásában jelentkező általános tendenciákat.

HOGYAN TÖRTÉNIK A GYŰJTÉS?

A gyűjtés kérdőfüzetekkel történik. Szóbeli, direkt gyűjtést kell végezni indirekt kérdéssel. A keresett szót nem ejtjük ki az adatszolgáltató előtt, neki kell kimondania a keresett adatot, neki kell válaszolnia a kérdésre, neki kell befejeznie az elkezdett mondatot. Ha mégis nem jutnánk ilyen módon vagy mondjuk kép felmutatásával a várt adathoz, csak direkt rákérdéssel, akkor azt külön jelölnünk kell.

Ami az adatszolgáltatók megválasztását illeti, a nyelvjáráskutatók előtt a gyakorlatból jól ismert szempontok az irányadók, azaz csak helybeli születésű, lehetőleg 40—70 év közötti, a nyelvjárást jól beszélő adatközlőket keresünk. Adatközlőkkel, tehát *nem egyetlen* adatközlővel dolgozunk! Ha így tennénk, akkor nem langue-jelenség, hanem parole-jelenség kerülne elő, már pedig nem ez a cél. A cél a tipikus, a jellemző, a közösségben használt, a szociális értékű nyelvi jel kiderítése, feljegyzése.

Előreláthatólag 3 kérdőfüzet 500—500 kérdésére kell majd feleletet adni, illetve kérni az adatszolgáltatóktól. Mindegyik kérdőfüzetnek meg van szabva a tartalma. Az I. — amelyet most kérdeztünk ki — szöföldrajzi anyagot várt feleletként. Ezt a fajta gyűjtést aránylag könnyű elvégezni, részint a kikérdezendő szavak általánosan ismert volta miatt, részint azért, mert már vannak előzmények és jól felhasználható gyűjtések egyes országokban. Úgy is kérték a gyűjtők a kérdőfüzet kérdéseinek összeállítását, hogy a már meglévő adatokat felhasználhassák, s ezzel csökkentsék az anyagiakat, az időt, energiát, ne végezzék ugyanazt a munkát kétszer (az orosz, francia, svájci nyelv-atlaszok készítői). Az *Opšteslovenski lingvistički atlas*-ból pl. összesen kb. 800 lexikológiára és morfológiára vonatkozó kérdést vettek át a 3 kérdőfüzet anyagába.

Hosszas viták és megbeszélések után az I. számú szóföldrajzi kérdőfüzetbe 500 lexikológiai kérdés került. A kiválasztásnál arra külön figyelték, hogy a kérdezettek szerepeljenek a már elkészült több nyelvű összehasonlító művekben. A szavakat Rudolf Hallig rendszere szerint csoportosították. Az 500 szó azonban nem fedi az általános európai szókinccset, ezért a II. kérdőfüzet lexikai részében szerepelnek még majd általános szókinccsbe tartozó szavak a mezőgazdaságból, iparból, a tengeri és hegyi lakosságra vonatkozó szókinccsből. Noha jól tudjuk, hogy ezeket nem fogjuk mind megtalálni egész Európában, de a geomorfológiai helyzetnek megfelelően a legnagyobb területről be kell gyűjteni. Nehézségeket fog okozni előreláthatólag a törvényszerűségek levonása, mert nincs meg minden szó minden nyelv nyelvjárásában, illetve egy fogalomra több szó is létezik, de különbség van köztük, pl.: német: Mann — Mensch, az orosz knjiga megfelel a francia le livre, un livre és livre szavaknak. Mivel az I. kérdőfüzet már megjelent művekre épül, ezeket a specifikus eseteket nem fogja tisztázni, a strukturához kötött jelentéskülönbségeket majd a II. kérdőfüzet fogja megvilágítani. Ismeretes, hogy az egyes terminusok szemantikai tartalmainak nyalábja az egyes nyelvjárásokban különböző, nehéz olyan térképeket készíteni, amelyen fel van tüntetve minden jelentés. A térképek csak jelentésrészeket, illetve csak egyes jelentéseket mutatnak majd meg. Az adatok összehasonlításakor ezt figyelembe kell majd venni! Nem lehet pl. egy térképre vinni a knjiga — un livre adatokat, csak akkor, ha a kérdezett szó un livre. A magyar nyelvjárásban pl. megesik, hogy egy-egy fogalomnak nincs olyan bontása, mint ahogyan a kérdező mondat megköveteli: nincs külön unokahúga, unokanővére, unokaöccse, unokafivére, hanem mind a négyet unokatestvérnek nevezik. Ennek fordítottja: a dohányzik szót nem használják, helyette: cigarettázik, pipázik, szivarozik járja. Mivel ilyen különbségekre kellett és lehetett számítani, azért a kérdéseket nagyon pontosan kellett megfogalmazni. A pontos fogalmazással elérjük, hogy az informátornak nem szükséges válogatni a lehetőségek közül. A szabatos megfogalmazás kedvéért minden kérdés mellett 5 nyelven (francia, orosz, angol, német, spanyol) közlik a kérdezett terminust, címszót. Ez némileg segít az esetleges bizonytalanságok kiküszöbölésében, noha ez az 5 nyelvű adat még nem európai modell.

Ha a kérdések — melyeket a Nemzeti Bizottságok fordítanak le saját nyelvükre, illetve nyelveikre, vagy kölcsön kapják más, azonos nyelvű nemzeti bizottságoktól — még így sem lennének egyértelműek, segítenek a külön füzetben kiadott rajzok. A rajzok mellett nincs szöveg, csak a kérdés száma áll a rajz alján. Megesik azonban, hogy az illető tárgy nem minden országban azonos alakú, mint pl. a targonca egyes helyeken két-kerekű, másutt viszont csak egykerekű.

AZ I. KÉRDŐFÜZET FOGALOMKÖREI:

A) Az ember környezete:

Az éghajlat és az égitestek. Az időjárás, a szél, a légköri viszonyok. A föld felszíne és az ásványok, a növények általában, a fák, általánosságok, az erdei fák. A gyümölcsfák, az ehető bogyókat és gyümölcsöket termő bokrok, az élelmiszernövények, a gabonafélék. A konyhakerti növények. A rétek és ligetek növényei és bokrai. A négylábúak: a háziállatok, a mezei és erdei állatok. A halak, kételtűek és csúszómászók.

B) Az ember és tevékenysége:

Az ember, általánosságok, a test és a végtagok, a belső szervek, az érzék-szervek és működésük. A mozdulatok és a cselekvések. Az emberi élet általában, az ember szükségletei: élelem, ital, dohány. A ruházat és a tisztálkodás. A gondolkodás és az emlékezet, az érzelmek, az erkölcs. A dolgozó ember, általánosságok, a mezőgazdaság: a talaj és a talajmunkák, a szántás, az aratás, a cséplés, a szénakaszálás. A gazdaság és tartozékai, az udvar és állatai, a baromfiudvar és a baromfiak. A háziállatok. A tejgazdaság, a legeltetés, a földműves egyéb termékei és elfoglaltságai. A mesterségek és foglalkozások: a szerszámok általában. A kenyérfőzés. A vadászat, a halászat és a hús feldolgozása. A fafeldolgozás, a kovácsmesterség. A ruhaneműek és a lábbelik készítése. A kereskedelem, a pénzügyek és a vagyon. A lakás, általánosságok, az épület, a bútortart. A konyhaeszközök. A főbb háztartási munkák. Az út és a szállítás. A társas élet: a házasság, a család és a rokonság. A nyelv és az érintkezés. Az ünnepnapok. A társadalom szervezete. A helységek és az oktatás, a vallás és a babona. Az ember és a világmindenség. Az „a priori”, a számok és a mennyiségek. A tér és a térbeli viszonyok. Az idő és az időviszonyok. Összesen: 546 kérdés, illetve felelet.

Az I. kérdőfüzetben, mint látjuk, az alapszókincs rétegei szerepelnek. Az utasítást kidolgozó csoport tagjai: A. Weijnen (főszerkesztő), Mario Alinei, Manuel Alvar, R. I. Avanesov, Jaromir Belić, Boris Casacu, Witold Doroszewski, Corrado Grassi, Terho Itkonen, Pavle Ivić, Ludwig-Erich Schmidt és Gaston Tuailon. Az utasításból többek között megtudjuk, mit kell tenni a fonológiai, fonetikai változatok esetében, a szó morfológiai alakjának lejegyzésében, a kérdezés módjának megválasztásában. Néhány technikai kérdésre adott válasz segíti még a gyűjtőt.

A GYŰJTÉS, LEJEGYZÉS

A Nemzeti Bizottság kötelessége a kérdőfüzet biztosítása. Egységes a kérdőfüzet minden nyelvre. Hasonlóképpen egységes kérdőívet kaptak a gyűjtők a feleletek beírására. Ezeket úgy szerkesztették meg, hogy ha

feldarabolják, kártyákat kapnak, így a számítógépek minden nehézség nélkül feldolgozhatják. A kártyák fejlécén a következő adminisztrációs adatok szerepelnek: ország, hely kódja, a gyűjtés és a kérdés száma, szimbóluma, a következő sorban az első, nagyolt átírással jegyzett alak található, ezt a megjegyzés sora követi, a 3. sorban az ALE fonetikai átírásával leírt adat van, az utolsó sorban a köznyelvi alak, ha nincs, akkor a nyelvjárási alakot köznyelvesítve, esetleg nyelvjárási alakkal magyarázva.

Az adatokat általában úgy kell lejegyezni, ahogyan halljuk. A nemzetközi latin ábécé betűivel azonban nem lehetséges minden hangot visszaadni, a specifikus hangjelenségeket nem lehet velük érzékeltetni. Éppen ezért külön átírási jelrendszert állítottak össze az ALE-ra. Egyszerű ez a jelrendszer, kevés benne a diakritikus jel. Ezekre azonban szükség volt a zártság, a labializáció, az elő-, utóképzés érzékeltetésére. A jelrendszer nem követeli meg a diftongusoknál az erősségi fok jelölését, de megkívánja a hangsúly feltüntetését, a diftongusok, a kettőzött mássalhangzók és az afrikáták aláhúzását. Az ALE jelrendszere lehetővé teszi a legkülönbözőbb nyelvek hangjainak visszaadását, transzkribálását. Ugyanakkor alkalmas a lexikológiai adatok feljegyzésére is. A specifikus fonetikai és fonológiai adatok rögzítésére valószínűleg majd más jelrendszert kell kidolgozni. A nemzeti bizottságok, ha szükségesnek tartják, más jeleket is bevezethetnek, így pl. a szerbhorvát adatok visszaadására bevezették a félhosszúság jelölését.

Miután már elvégeztük a gyűjtést, a transzkribálást, nyugodtan elmondhatjuk, nem volt nehéz a munka. A minden korosztályból választott adatszolgáltatókat nem fárasztotta ki a kérdés. A kérdésekre kivétel nélkül tudtak válaszolni, spontán választ adtak. Csak 2 kérdés maradt megválaszolatlanul, mert ismeretlenek a kérdezettek vidékén: a vízhordó rúd és a boróka. A négyféle fenyőre kérdés illetve a válaszadás sem ment minden nehézség nélkül, de csak előkerült az erdei fenyő, lucfenyő, ezüst fenyő, vörösfenyő név. Érthető ez a bizonytalanság, Bácskában a fenyő csak díszfa, nem tartozik a környezet mindennapos fáihoz, a borókabor sem honos erre felé. A vízhordó rúd pedig Topolyán, kutatópontunkon teljesen ismeretlen, mert nincs és sohasem volt rá szükség, lévén Topolyán minden utcában, minden sarkon iható vizű kút, nem kellett megszűrni a vizet, bármikor ki lehetett szaladni friss vízért a közeli kútra. Még a padlásokon sem hánykódik az öregek használta víz-hordó rúd.

A II. kérdőfüzetben — a tervek szerint — azok a szavak kerülnek kikérdezésre, amelyek majd minden európai nyelvben, legalábbis az indoeurópaiakban megtalálhatók és amelyek töve azonos (francia: vent — szerbhorvát: vetar, francia: cent — szerbhorvát stotina stb.). Ha nincs meg az illető szó, az is sokat mond.

Ennek a kérdőívnek az összeállítása körül is sok vita folyt. Egyesek

pl. azt kívánták, hogy a kevésbé sűrű kutatópont-hálózatban csak hasznos eredményeket hozó kérdéseket tegyünk fel, mások viszont azt szorgalmazták, hogy minden fogalomkört és minden foglalkozás terminológiáját kérdezzük ki. Mivel a teljességre törekvés nagyon elhúzná a gyűjtés idejét, szükség van megszorításokra. Mi csak a mi generációnk számára készíthetünk munkatervet. Ha az általános nyelvészet új vizsgálatokat kívánna, a mi modellünk rendelkezésére áll, de ez bizonyára már csak a következő generációt érdekli.

A II. kérdőfüzetet összeállító bizottságot is már kinevezték. Képviselik benne magukat az onomasziológiai lexika, a lexikológiai és strukturális szemantika, a morfológia (flexió, szóképzés), a szintaxis, a fonetika és fonológia szaktudományainak kutatói.

A II. kérdőfüzet előreláthatólag a strukturális lexikológiára vonatkozó kérdéseket tartalmazza. Az I. kérdőfüzetben megvilágosodott, de eddig ismeretlen szemantikai struktúrában jelentkező európai szintű különbségekre utaló külön fejezet is szerepelni fog a II. füzetben.

A KUTATÓPONT-HÁLÓZAT

A kutatópont-hálózat sűrűsége aránylag megfelelő, kb. 2000 km²-re esik 1 szimbólum, ami 4 kutatópontot foglal magában. 2 kutatópont között a legkisebb távolság 30 km. Így azután pl. Finnországra 160 kutatópont, Magyarországra 40, Romániára 118, Svájcra 22 (ebből német: 9, francia: 7, olasz: 3, rétoromán: 3), a Szovjetunióra kb. 514, Jugoszláviára 108 kutatópont esik. Egész Európában 3000 kutatópontot vettek fel. A jugoszláviai kutatópontok megoszlását illetően a Nemzeti Bizottság 1976. április 12-én megtartott ülésén a következő határozat született: az 1971-es összeírás alapján a szláv nyelvűeknél minden 450 000 lakosra jut 1 kutatópont. Ez azt jelenti, hogy az *Opšteslovenski Lingvistički atlas* kutatópontjain kívül Macedóniának még 5, Crna Gorának 3, Szerbiának 10, Bosznia-Hercegovinának 7, Horvátországnak 13, Szlovéniának 7 kutatópont jut. A nem szláv nyelvűek közül az albánok 3, a magyarok 1, a románok 1, az istrorománok 1 kutatópontot végeznek gyűjtést. A kutatópontok kiválasztása elég összetett feladat volt. Arra kellett törekedni, hogy olyan helyek kerüljenek be a jegyzékbe, ahol megbízható informátorokkal lehet dolgozni. Azt kellett szem előtt tartani, hogy város is legyen a kutatópontok között meg falvak is. Az egyes nyelvjárások között az izoglosszák legyenek a határok.

A kutatópontok jegyzéke az egyes népköztársaságokban az *Opšteslovenski lingvistički atlas* kutatópontjain kívül még a következők:

- 1) macedón nyelv: Lazaropole, Ljubance, Peštani, Izvor és Berovo = 5.
- 2) szerbhorvát nyelv:
 - a) Crna Gora: Andželat, Radovići és Golubovci = 3;

- b) Szerbia: Sivač, Bašaid, Osečina, Nemenikuće, Jasenica, Tučepo, Pljačkovica, D. Dušnik, Kalna, Čajetina = 10;
- c) Bosznia-Hercegovina: Lohovo, Drvetine, Vijaka, Špionica, Grude, Lug, Jasenik = 7;
- d) Horvátország: Magića Mala, Gradište, Otok, Cavtat, Žminj, Rukavac, Sali, Vrbanj, Začretje, Trebarjevo, Virje, Severin na Kupi = 13;
- 3) szlovén nyelv: Komen, Hrušica, Srednja vas, Valburga, Ribnica, Spodnja, Ložnica, Gomilice = 7;
- 4) albán nyelv: Babuš, Bela crkva kod Orahovca, Vrapčište = 3;
- 5) magyar nyelv: Bácsstopolya;
- 6) román nyelv: Uzdin;
- 7) olasz (istriai): Rovinj.

A kutatópontokat a kutatott kérdések szerint esetleg meg lehet változtatni (pl. halászat, hajózás, ipar, földművelés, állattenyésztés köréből). Az I. kérdőfüzetre, mint látjuk, pontosan meg vannak határozva a kutatópontok, a II.-ra esetleg némi változtatást lehet eszközölni a szükség szerint.

A TÉRKÉP, A TÉRKÉPRE VITEL

Az alaptérkép a topográfiai földrajzhoz alkalmazkodik. A lépték: 1:5 000 000. A térkép kidolgozásához igénybe veszik a számítógépeket is. Általános vélemény szerint jó lenne, ha a jelenlegi politikai határokat is meghúznák, bejelölnék a fővárosokat és a nagyobb városokat, azokat, melyeknek legalább 500 000 lakosuk van.

A munkatérkép a jelenlegi lingvisztikai állapotot fogja rögzíteni. A belső migrációk esetében a jelenlegi lakóhelyeket kell jelölni, nem a kibocsátó helyet. A munkatérképen nem szerepel a kutatópont-hálózat, csak az adatok szerepelnek szimbólumok alakjában. A kis térkép ugyanis nem teszi lehetővé az adatbeírást, mint annak idején az ALF-ben Gillieron és Edmond tette. A szimbólumhasználat hibát eredményezhet, mert nem lehet pontosan tudni az adatok származási helyét. Ezt majd a kommentár hivatott kiküszöbölni. Előnye viszont, hogy a már felgyűjtött adatokat térképre lehet vinni, nem kell újból kikérdezni. Lehetséges, hogy nem kerül elő minden kérdéses adat ugyanazon a kutatóponton, ezért meg van engedve, hogy 30 km távolságban fel lehet gyűjteni az adatot mint az illető pont reprezentánsát.

Az atlasz nem szándékozik jelölni a különbséget és határt a nyelvjárás és a bizonyos kultúra nyelve között, de jelöli a nyelvi szigeteket más nyelvek között.

Ha két adat is van ugyanarra a kérdésre, akkor a főalaknak minősített alakot viszik térképre, de valami jellel megjelölik, hogy még van más változat is. Egyáltalában fontos az eredeti és az átvett alakok meg-

jelölése, mert ez megmutatja a szó esetleges európai vándorlását, összevetését az egyes nyelvekben, megmutatja a közös eredetet, az átvétel periódusait és útjait.

A SZERVEZÉS

Egy ilyen nagy vállalkozást csak több csoport, szerv tökéletes együttműködésével lehet irányítani. A szervezet kb. így fest: a tudományos munkát a szerkesztőség, a titkárság, az egyeztető osztályok és a bizottságok irányítják. A szerkesztőségben minden nagyobb nyelvcsalád képviselteti magát. Ennek szerve a titkárság, mely Nimegben (Hollandia) székel. Az ottani Dialektológiai és Onomasztikai Központ vállalta magára ezt a nem könnyű munkát. A Nemzetközi Bizottságban minden ország egy képviselője vesz részt. Azok az országok, amelyekben több hivatalos nyelv használatos, több képviselőt küldenek. Viszont ha az illető nyelvet több országban beszélik, akkor azok alkotnak nemzeti bizottságot. A Nemzeti Bizottság szervezi a gyakorlati munkát a saját nyelvterületén, tartja a kapcsolatot a többi szervekkel. A mi Nemzeti Bizottságunk elnöke Pavle Ivić professzor, a köztársaságokból pedig egy-egy tag vesz részt, akiket az illető akadémiák delegáltak, a nemzetiségek képviselőit (egyet-egyet) az illető anyanyelvi tanszékek jelölték ki a nyelvjáráskutatók közül. A bizottság székhelye Belgrád. A Nemzeti Bizottság jelöli ki a kutatópontokat, a munkatársakat, végezteti a kérdőfüzet lefordítását, a rajzok biztosítását, szervezi a gyűjtést, a begyűlt adatokat továbbítja a titkárságnak. A Nemzeti Bizottság elnöke tagja a Nemzetközi Bizottságnak. A titkárság darabolatja fel a gyűjtőfüzeteket kártyákra, ellenőrzi az adatokat, ha esetleg bizonytalanok, kétesnek tartja az adatokat, utólagos gyűjtést kér.

A gépi feldolgozási központ Marburgban végzi a kódolást, a kártyák lyukasztását, elvégzetteti a számítógépekkel az azonos vagy hasonló típusok kiválasztását, próbatérképet készít, s elküldi minden nemzeti bizottságnak, hogy ellenőrizze Európa térképén saját országa adatait, vegye el az esetleges javításokat, kiigazításokat és küldje vissza a térképet a szerkesztő bizottságnak. A titkárság összegyűjti a nemzeti bizottságok javaslatait, a próbatérképeket megküldi a megfelelő koordinációs osztálynak, amely a nyelvcsaládok szintjén elemzi az adatokat. A szerkesztő bizottság még egyszer felülvizsgálja a térképeket, és végleges határozatot hoz. Ezután megszületik a végleges térkép a jelmagyarázattal, mely a köznyelvi adatok jegyzékét tartalmazza.

Az atlasz 5 nyelven fog megjelenni: francia, orosz, angol, német és spanyol nyelven. A francia az elsődleges nyelv.

Jegyezzük még meg, hogy a kérdőfüzeteket ad hoc bizottságok, nem állandó bizottságok dolgozzák ki.

Ami a nagy apparátus és a gyűjtés, feldolgozás pénzelését illeti, egye-

lőre csak annyit mondhatunk, hogy minden részt vevő ország akadémiaja, illetve akadémiai vagy a nemzeti bizottságok fedezik. Maguk biztosítják az anyagi eszközöket a saját kutatásaikra és adminisztrációs tevékenységükre.

A Jugoszláviában folytatandó gyűjtést és adminisztrációt Pavle Ivić irányítja. A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Tudományos és Művészeti Akadémiájának Tanácsa 1974. II. 14-én és 15-én tartott XX. plenáris ülésén jóváhagyta a jugoszláviai Nemzeti Bizottság megalakítását azzal, hogy minden köztársaság és a nemzetiségi nyelvek is képviseltetik magukat a bizottságban.

A fentiek szerint megalakult bizottság több ülést tartott, kijelölte a kutatópont-hálózatot, beszerezte a kérdőfüzeteket, lefordította. Egy ülésén olyan határozat is született, hogy az OLA már meglévő és felhasználható adatait is be lehet írni a gyűjtőfüzetbe. Az I. kérdőfüzet kikérdezését 1976 decemberéig kellett elvégezni. Mi az egy magyar kutatóponton (Bácstopolya) a begyűjtést elvégeztük, elvégeztük a transzkripciót is, a gyűjtőfüzetet leadtuk a Nemzeti Bizottság titkárának.

A II. kérdőfüzet kidolgozása most van folyamatban, 1977-ben annak kikérdezése is aktuális lesz.

Ha ez a nyelvföldrajz történetében első ilyen nagyarányú és jelentős összefogás valóban eredménnyel jár, akkor elmondhatjuk, ez a generáció sokat tett a nyelvészet, a nyelvjárástan, az általános nyelvészet és még sok más nyelvészeti és egyéb tárgyú tudomány előrehaladásáért. Többek között a tapasztalatokat is fel lehet majd használni a fejlődőben levő országok nyelvatlaszának és majd talán valamikor a világ nyelvei atlaszának elkészítésében.